

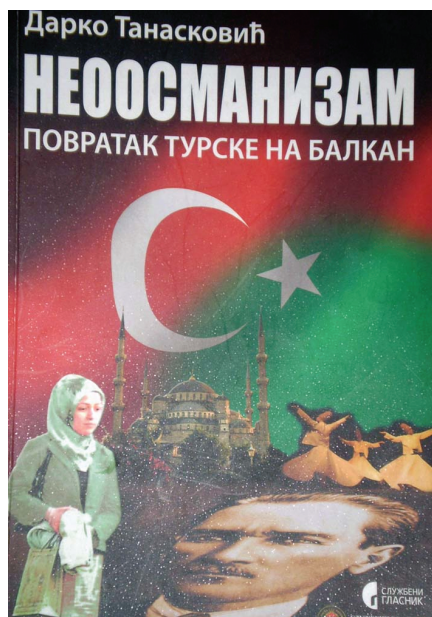
ПРИКАЗ КЊИГЕ „НЕООСМАНИЗАМ – ПОВРАТАК ТУРСКЕ НА БАЛКАН“, АУТОРА ДАРКА ТАНАСКОВИЋА

Никола Тошић Малешевић

Истакнути дипломата и оријенталиста, проф. др. Дарко Танасковић објавио је 2010. године интересантну и интригантну књигу под насловом *Неоосманизам, Повратак Турске на Балкан, Доктрина и спољнополитичка пракса*. У овом раду, аутор свеобухватно анализира и рашчлањује данашњу спољнополитичку доктрину Турске која простор Балканског полуострва сматра за своју традиционалну интересну сферу и легитимно подручје свога политичког утицаја, а све то на основу тога што је Балкан припадао некадашњем Османском царству.

Приликом писања овог дела аутор је користио бројну литературу и новинске чланке. Од новинских чланака коришћени су текстови и интервјуи објављени у различитим домаћим и страним дневним листовима и часописима (*Политика, Печат, Дани, НИН, Today's Zaman, Le monde diplomatique*, итд.). Од литературе, ту су дела Рафија Погосовича Кондакџана *Турска: унутрашња политика и ислам*; Војислава Лалића *Турска без Ататурка*; Тјерија Заркона *Модерна Турска и ислам*; Филипа Робинса *Одела и униформе: Турска спољна политика од Хладног рата*; Џорџа Фридмана *Следећих сто година: Предвиђања за 21. век*; Грејема И. Фалера *Нова турска република: Турска као кључна држава у муслиманском свету*; Марије Тодорове *Имагинарни Балкан*, итд. Поред литературе и новинских чланака коришћени су и мемоари Милана Стојадиновића *Ни рат ни пакт*.

У својеврсном уводу под насловом *Ка изазовима трећег миленијума* аутор пише о крају униполарности у свету (настале после пада СССР-а 25. децембра 1991) са САД на челу, који се поклапа са почетком велике светске економске кризе 15. септембра 2008, те укратко и о проблемима и сучељавањима између (пост)хришћанског Запада и ислама, уз истовремено упозорење да теза Семјуела Хантингтона о „судару цивилизација“ (хришћанства и ислама) представља апсолутизовано и идеологизовано објашњење механике међународних односа у 21. веку. На крају

Неоосманизам – Повратак Турске на Балкан, Дарко Танасковић, „Службени гласник“, Београд, 2011, 160 стр.

увода, проф. др. Танасковић наводи да ће у књизи покушати представити и размотрити неоосманизам као једну посебно спојевиту, глобално и регионално живо актуелну и дугорочно релевантну идеолошку и практично-политичку варијанту сучељавања између ислама и (пост)хришћанског Запада.

Основни текст књиге подељен је на пет поглавља. Прво носи назив Појмовно одређење и главне карактеристике неоосманизма, друго Развојне фазе неоосманистичког концепта, треће Геополитика „стратегијске дубине“. Четврто поглавље под насловом Глобалне координате неоосманизма подељено је на четири потцелине: Турска и САД; Турска и Русија; Турска и Кина и Турска и Европска унија. Пето поглавље Регионални аспекти неоосманизма има три потцелине и то су: Кавказ; Блиски Исток и Балкан.

У првом поглављу Појмовно одређење и главне карактеристике неоосманизма, проф. др. Танасковић наводи да се под неоосманизмом углавном подразумева једна сложена макроидеолошка платформа према којој Турска, као легитимна наследница Османског царства, треба афирмисати сво његово културно и политичко наслеђе како би себи, у текућој прерасподели светске моћи и утицаја, обезбедила улогу једног од глобално значајних чинилаца у међународној политици. Као његове главне карактеристике наводи исламизам и османско-исламску наднационалну теократију са интериоризовањем турског национализма. На крају овог поглавља закључује да се неоосманизам најкраће одређује као идеолошки амалгам исламизма, туркизма и османског империјализма.

Друго поглавље Развојне фазе неоосманистичког концепта посвећено је развоју и полагањем напретку неоосманизма. Аутор тврди да је процес отпочео доста рано, десетак година од смрти творца секуларне модерне Турске, Мустафе Кемала Ататурка (умро 1938. године), односно у време владе Аднана Мендереса (1950–1960), лидера Демократске партија која је победила Ататуркову Републиканску народну партију на првим слободним парламентарним изборима у Турској 1950. године. Та прва развојна фаза неоосманизма прекинута је војним ударом 1960. године. Међутим, убрзо наступа друга фаза, пошто на првим слободним изборима по војном удару, 1961. године, побеђује Партија правде Сулејмана Демирела. Ова друга фаза прекинута је новим војним ударом 1971. године. По обнови парламентаризма 1973. године наступа трећа фаза, а спроводи је Неџметин Ербакан који са својом Партијом националног спаса учествује у коалиционим владама. Четврта фаза, парадоксално, наступа са војним ударом генерала Кенана Еврена 1980. године. Генерал Еврен је јединство турске нације покушао обезбедити осетнијим повлађивањем исламистима. Та фаза трајала је до силаска Кенана Еврена са власти 1989. године после чега наступа пета фаза у којој, са председником Тургутом Озалом на челу, неоосманизам први пут добија утицај и у спољној (а не само у унутрашњој) политици Турске. При крају ове пете развојне фазе, на положај председника владе Турске долази Неџметин Ербакан (1996), који тако постаје први отворено исламистички председник владе у кемалистичкој Турској. Тај догађај изазвао је нови војни удар 1997. Године, па је Ербакан изгубио власт а пета фаза дошла своје крају. Али, 2002. године, са победом на парламентарним изборима Реџепа Тајипа Ердогана (следбеника Неџметина Ербакана) и његове Партије правде и развоја, наступа шеста фаза развоја неоосманизма која и данас траје и у којој су неоосманисти постигли до сада највећи успех преузимајући скоро у потпуности у своје руке кормило турског државног брода иако су номинално задржали кемализам као владајућу идеологију у Турској.

Треће поглавље Геополитика „стратегијске дубине“ односи се на садашњу спољну политику Турске и њену основу, тзв. „стратегијску дубину“. Као творца ове основе проф. др. Танасковић наводи садашњег турског министра спољних послова Ахмета Давутоглуа. „Стратегијска дубина“, по Давутоглу, представља спој компоненти историјске и географске дубине, а то значи да Турска поседује потенцијал стратегијске дубине јер се као наследница историје и географије Османске империје налази на централном евроазијском геополитичком простору. Даље, Давутоглу сматра да се спољна политика заснована на „стратегијској дубини“ мора остварити преко четири приоритета. На прво место долази активна политика према суседима и земљама које Турска сматра својом сфером утицаја (а то је територија некадашњег Османског царства) како би се са њима решили сви проблеми у међусобним односима (политика „нула проблема“). На другом месту је мултидимензиалност (диверзификација) –Турска треба да се ослободи зависности од само једног центра моћи и све више да се отвара према другим центрима. То значи да се мора релативизовати (никако и прекинути) чврста повезаност са САД, НАТО и западним земљама и све више се отварају ка Русији и Кини уз декларативно одржавање принципа приступања Турске Европској унији. Трећи приоритет представља „нови дипломатски језик и стил“ турске дипломатије (а то значи и извођење дипломатије из ексклузивне надлежности Министарства спољних послова), док је четврти убрзање и интензивирање ритма дипломатског рада.

Четврто поглавље Глобалне координате неоосманизма подељено је, како смо већ раније напоменули, на четири потцелине. Прва од њих, Турска и САД описује почетак развоја различитих виђења, по одређеним питањима, пре свега на Блиском Истоку, између Турске и САД што није било карактеристично за период пре 2002. године. У другој потцелини, Турска и Русија аутор описује напоре неоосманста да успоставе што садржајнију сарадњу са Русијом (у складу са другим приоритетом „стратегијске дубине“) али и проблеме настале између две земље по питању гасовода (Јужни ток – Набуко) и региона Кавказа. Трећа потцелина Турска и Кина говори о подршци Турске Кини у политици према Тајвану и о сукобу ове две државе по питању положаја Ујгура (туркменског народа исламске вероисповести) у Кини. Четврта потцелина Турска и Европска унија приказује проблеме приступања Турске овој међународној организацији као и, у много чему, њен лицемеран однос (или бар одређеног броја чланица). По свој прилици, ЕУ у суштини не жели у свом чланству једну велику државу у којој је већина становника исламске вероисповести иако САД пружа подршку процесу приступања Турске Европској унији.

Последње, пето поглавље под насловом Регионални аспекти неоосманизма приказује регионална одредишта неоосманизма са циљем да се у тим регионима обезбеди пресудни утицај Турске. Та регионална одредишта су Кавказ, Блиски Исток и Балкан (средња Азија у којој се налазе републике бившег СССР-а Казахстан, Узбекистан, Туркместан, Киргизија и Таџикистан не представља циљно подручје неоосманизма у ужем смислу речи, због могућег сукоба са Русијом, иако неоосманистима годи да и ту имају одређени утицај). Ово поглавље подељено је, као што смо већ писали, на три потцелине. Прва од њих је Кавказ, у којој се наводе напори Турске да се зближи са Јерменијом, усагласи са Русијом и негује специјалне односе са Азербејџаном. Друга потцелина Блиски Исток описује напоре неоосманста да нормализују односе са Сиријом и Ираном (до тзв. „Арапског пролећа“), као и са Ираком уз истовремено заоштравање односа према Израелу, што све скупа доводи до учесталијег размимоила-

жења са САД. У трећој потцелини Балкан, проф. др. Танасковић описује напоре неоосманиста да постану пресудни чинилац на овом простору (уз снажну подршку народима исламске вероисповести, првенствено Бошњацима и Албанцима), те да у овом поухвату, за разлику од Блиског Истока, уживају подршку САД и Европске уније.

На крају књиге налазе се закључак и садржај. У закључку аутор наводи да неоосманизам, сам по себи, није ни лош ни добар и да када се о њему говори треба избегавати предрасуде, позитивне или негативне вредносне ставове и судове, али да је исто тако опасно препуштати га прећуткивању, игнорисању или саучесничком подраумевању, те да би све државе према којима је неоосманизам усмерен требало да узму у обзир постојање ове политичке доктрине у својим односима са Турском. Књигу Неоосманизам, Повратак Турске на Балкан, Доктрина и спољнополитичка пракса издали су „Службени гласник“ и „Службени гласник Републике Српске“ у тиражу од 10.000 примерака, док је извршни издавач „Гласник штампариија“ из Београда.

На крају, после свега наведеног, треба рећи да су се од момента издавања ове књиге проф. др. Танасковића догодиле многе ствари које су доктрини неоосманизма причиниле многе проблеме иако је нису учиниле неакутелном. Ово се пре свега односи на избијање тзв. „Арапског пролећа“, које је отпочело 17. децембра 2010. у Тунису, да би се одатле проширило на већину арапских држава северне Африке и Блиског Истока и довело до пада са власти многих арапских лидера. Демонстрације и побуне против влада многих арапских земаља, у Либији и Сирији прерасле су у грађанске ратове док су у Египту довеле до две насилне промене власти у релативно кратком периоду.

У Либији су насилне демонстрације (избиле 15. фебруара 2011) убрзо прерасле у грађански рат, који је довео до пада либијског лидера пуковника Муамера Гадафија са власти 16. септембра 2011, а убрзо затим и до његовог убиства 20. октобра 2011. Године. Истовремено са грађанским ратом у Либији, дошло је до мешања западних држава са САД и Француском на челу, које су виделе свој интерес у збацивању Гадафија са власти, те су спровеле кампању бомбардовања либијских владиних снага у периоду од 19. марта до 31. октобра 2011. године. То је, уз послату помоћ у оружју, пресудно утицало на победу побуњеника у грађанском рату и њиховом доласку на власт у Либији. Турска је учествовала у нападу на Либију као чланица НАТО-а мада треба напоменути да је то чинила нерадо.

У Египту су насилне демонстрације, које су избиле 25. јануара 2011, довеле до оставке председника Хоснија Мубарака 11. фебруара 2011, после чега је уведена војна управа коју је водио фелдмаршал Мохамед Хусеин Тантави. Он је после избора предао власт новоизабраном председнику Мохамеду Морсију 30. јуна 2012. са којим су неоосманисти из Турске постигли висок ниво добрих односа (будући да је Морси повезан са партијом Муслиманска браћа која пропагира исламизам као и неоосманисти у Турској; партија Муслиманска браћа била је забрањена све до пада Мубарака када је легализована и дошла на власт са победом Морсија). Међутим, убрзо су поново избиле насилне демонстрације (22. новембра 2012), овај пут против Морсија. То је на крају довело до војног удара 3. јула 2013 са генералом Абдулом Фатахом ел-Сисијем, на челу. Тим чином председник Мохамед Морси збачен је са власти. За вршиоца дужности председника Египта, 4. јула 2013, постављен је Адли Мансур. Војни удар изазвао је оштру осуду неоосманиста, код којих је стално присутан страх од сличног сценарија у Турској, те су односи са Египтом по-

горшани а уље на ватру представљала је одлука да се у Египту поново забрани партија Муслиманска браћа (донета 23. септембра 2013).

У Сирији су нереди и демонстрације (почеле 15. марта 2011) против председника Башара ел-Асада и БААС партије (Партија арапског социјалистичког препорода) прерасле у грађански рат. Ситуација се додатно искомпликовала жељом САД, Француске и Велике Британије да, зарад сопствених интереса, интервенишу у корист побуњеника (које помажу, слично као у Либији) и противљењем Русије и Ирана којима је председник Асад савезник, док Русија у Сирији има и поморски војни пункт у Тартусу. Највећа кризна ситуација током грађанског рата у Сирији избила је 21. августа 2013. када су сиријски побуњеници, САД, Француска и Велика Британија оптужиле Башара ел-Асада и сиријску владу да су тог дана у сукобу са побуњеницима у предграђу Дамаска користили хемијско оружје. Сједињене Америчке Државе и њени савезници (осим Велике Британије чијој влади сопствени парламент није одобрио учешће у рату) били су спремни да бомбардују сиријске владине снаге али је то, 9. септембра 2013, спречено вештим дипломатским маневром Русије. Турска је од избијања кризе и грађанског рата у Сирији била на страни САД и њених савезника и једна је од највећих заговорника употребе силе против Сирије. То је покопало покушаје турско-сиријског и турско-иранског помирења које је Турска спроводила до избијања тзв. „Арапског пролећа“, а постало је и нови проблем у односима са Русијом.

Политика неоосманиста не суочава се са проблемима само због „Арапског пролећа“ на Блиском Истоку и северној Африци. На Кавказу се суочава са проблемима како усагласити деловање са Русијом на том подручју као и са отварањем Азербејџана према Русији. На то су се надовезали проблеми са Јерменијом и Азербејџаном око Нагорно-Карабаха, замерање Азербејџана на покушаје турско-јерменског зближења и проблем турске подршке Грузији против Русије. На Балкану, поред већ добро познатих лоших односа са кипарским Грцима и самом Грчком због инвазије на Кипар и због спора око територијалних вода око грчких острва у Егејском мору, неоосманисти се суочавају са проблемима у односима са Србијом (због питања Косова и Метохије и питања положаја Републике Српске у Босни и Херцеговини) и Републиком Српском (око унутрашњег уређења БиХ). На крају, неоосманисти су се суочили и са проблемима у самој Турској. Наиме, протести који су почели 28. маја 2013. са циљем да се спречи уништавање Геза парка у Истанбулу прерасли су 31. маја 2013. у демонстрације против неоосманитичке владе у Турској да би се наредног дана, 1. јуна, из Истанбула рашириле на Анкару и друге градове у земљи. Демонстрације су праћене оптужбама на рачун неоосманиста због издаје секуларизма и кемалистичке револуције, те за увођење диктатуре.

Сви ови набројани проблеми у главним регионалним одредиштима неоосманизма (Блиски Исток, Кавказ и Балкан), као и у самој Турској, озбиљно прете да неоосманитичка спољна политика „нула проблема“ у односима са суседима и земљама које Турска сматра за своју сферу утицаја постане само обична фраза.